

Ясінська М. І.

*Львівська комерційна академія,
асистент кафедри теорії держави і права*

ПОГЛЯДИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ НА ДЕМОКРАТІЮ

***Ключові слова:** демократія, свобода, народовладдя, народоправство, право, законність.*

***Keywords:** democracy, freedom, right, legality.*

Постановка проблеми. Україна сьогодні перебуває у надзвичайно важливій стадії державотворення. Від кожного з нас залежить, якою ми збудуємо нашу державу. Чи буде це сучасна демократична держава, чи використання демократичних процедур на практиці буде формальним, не забезпечуючи реального народоправства, продовжуватимемо жити в безправній країні, з повним ігноруванням будь-яких норм. При будівництві держави, надзвичайно, важливо керуватись демократичними засадами та принципами свободи. Тому метою даної статті є дослідження теоретичного змісту понять “демократія” та “свобода” в українській політико-правовій думці, їх розуміння та застосування в процесі українського державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема “демократії” є надзвичайно популярною серед дослідників. Багато хто вивчає цю тему, серед сучасних вчених важко виділити когось одного, тому хотілось би звернути увагу на таких авторів, які досліджують питання демократії в Україні: Федорко О. В. написав про демократію, як спосіб організації та управління сучасним суспільством, Барабаш Ю. Г. зазначив про необхідність демократичних засад організації та функціонування вищих органів влади, Заяць Н. В.,

Іщенко М. П. та ін. Питання демократії та свободи було актуальним й раніше, зокрема, засади демократичної країни відстоювали С. Шелухін, О. Ейхельман, Р. Лащенко, праці яких досліджували такі вчені як Турчин Я. Б., Яцишин О. Я., Потульницький В. А. та інші.

Постановка завдання. Варто почати з того, що термін “демократія” буквально означає народовладдя. Першим його використав афінський стратег Перікл, який промовив: “Ми називаємо себе демократією, оскільки наше управління перебуває в руках багатьох, а не кількох”. З тих часів даний термін модернізувався та набув нового значення, про що йтиме мова далі. Зокрема ми розглянемо інтелектуальний досвід української політико-правової думки та доречність застосування її напрацювань для формування демократичних засад у державотворенні нашої країни.

Виклад основного матеріалу. Одним із провідних вчених міжвоєнного періоду, який активно досліджував механізми функціонування майбутньої української держави, був С. Шелухін, активним учасником державотворення у 1917–1921 рр.

У своїх працях він писав про народоправство, яке є властивою для українського суспільства формою державної влади. Як історик та дослідник історичної спадщини українського народу він констатує, що українська історична традиція залишила нам ідею українського народоправства, тобто ідею демократичної республіки... [4]. Суть республіканської форми влади полягає у належності влади виключно народові.

Ще одним дослідником, є який активно відстоював українську ідею, використовуючи теоретико-правові дослідження був О. Ейхельман. В одній із своїх праць він пише про те, що: “Держава існує і функціонує для людей, котрі в ній живуть” [3]. Для здійснення цього завдання, вона (держава – авт.) встановлює систему примусової і зобов’язуючої влади, метою якої є врегулювання інтересів усіх груп. Зокрема О. Ейхельман трактує державу, як спільну організацію, яка виконує універсальні функції безпеки населення та гарантує певний рівень його добробуту, який відповідає потребам останнього.

Повертаючись до тверджень С. Шелухіна та говорячи про республіканську форму влади, зазначимо, що вона передбачає належність влади виключно народові, який для захисту та представництва сво-

їх прав наділяє функціями влади виборний орган – парламент, конгрес та ін. Тому він виступає основним джерелом влади.

Тож український народ сьогодні, усвідомлюючи значення делегування своїх прав на представництво власних інтересів у вищих законодавчих органах, повинен думати над кандидатурою, яка якнайкраще зможе представляти та захищати його інтереси. Проблемою кожного з нас є неусвідомлення того факту, що навіть делегуючи комусь право на представлення інтересів, ми залишаємось відповідальними за дії та бездіяльність тих, кому ми надали право на представництво.

Варто пам'ятати, що повага до права та законності формується перш за все діями владних інститутів, дотриманням ними демократичних і правових процедур, що робить можливим свободу особи, оскільки, свобода стає реальністю тільки тоді, коли ні держава, ні жодна інша особа не може вийти за окреслені для неї межі та розповсюдити свою необмежену владу на особу.

Цілеспрямована дія, а не пасивне очікування, породжує свободу особи, робить людиною, спроможною користуватись свободою.

Свідченням того, що український народ є звиклим до народоправства, є дослідження С. Шелухіна, який дійшов до висновку, що у Київській державі (до татарської навали 1240 р.) панували ідеї народоправства “Верховною державною владою в Київській державі було народне зібрання віче не з роду, а з населення” [5]. Князь був уповноваженим з боку населення (за винятком узурпації чи застосування сили). Дослідник наголошує, що народне віче обирало князя як носія верховної влади, ґрунтуючись на волевиявленні народу, а не на власному або спадковому праві. “Воля народу була правом і законом для князя, а бажання було тільки його претензією, досягнення якої залежало не від його права, а від права і волі народу” [5].

Актуальними є слова В. Липинського, який писав про те, що наша нація роз'єднана політично, ідейно та культурно. Для того, щоб не зникнути на віки, мусимо створити свою державу, свою одну національну державну ідею, таку, яку в формі національно-державної незалежності мають росіяни, поляки, чехи.

Говорячи про демократії, слушним було б відзначити, якими рисами вона наділена, зокрема, С. Шелухін виділив такі:

активну участь громадян у вирішенні власної долі, а не лише на дотримання формальних процедур, які не мають вагомого значення. Й. Шумпетер застерігав: “Демократія дає ті самі наслідки чи сприяє утвердженню тих самих інтересів або ідеалів не більшою мірою, ніж будь-який інший політичний метод. Отже, раціональна відданість їй передбачає не тільки систему надраціональних цінностей, а й певний стан суспільства, в якому демократія здатна працювати у прийнятний для нас спосіб. Твердження про дієвість демократії позбавлене будь-якого сенсу поза конкретним часом, місцем та умовами, так само, як і антидемократичні аргументи” [6].

Основними критеріями, які забезпечують існування демократії є такі:

- 1) вільні громадяни, які є головними дійовими особами суспільного самокерування. Вони мають зацікавлення до суспільного життя, вони є обізнані в ньому і власними силами та участю впливають на нього в тому напрямі, який вони вважають бажаним і правильним. Становлення міцної та дієвої демократії безпосередньо пов'язане із формуванням свідомого громадянства, громадського обов'язку й готовності діяти для його реалізації.
- 2) визнання усіх громадян рівними та рівноправними. Кожен учасник демократичного процесу, будь-якої демократичної процедури повинен знати й визнавати принципи формальної рівності громадян. Кожен голос володіє такою ж вагою, як і будь-який інший. Тож очевидним є твердження, що для утвердження демократії необхідний певний рівень політичної культури громадян і водночас власне в процесі застосування демократії як інституту відповідна політична культура формується [1].

Вивчаючи праці С. Шелухіна стає очевидним, що ідеї народоправства є домінуючими в його державницькій теорії. Домінантою народницької концепції С. Шелухіна було визнання народу найголовнішою цінністю держави. На його думку, народ – основна рушійна сила в державотворчих процесах. Демократизм, народоправство – одна з найважливіших державотворчих ідей українського

народу. Теоретичний матеріал та практичні здобутки С. Шелухіна є актуальними й в наш час, коли мова заходить про демократизацію українського суспільства.

Проблеми сучасного державотворення можна, в якійсь мірі, списати на історичне минуле України. Адже Україна стала незалежною відносно недавно, а до того перебувала в складі СРСР, перебування в якому негативно відбилось на ментальності українського народу. Відомий представник російської суспільної думки Герцен відмічає, що правова незабезпеченість була школою руського народу, та що “росіянин, якої б він не був професії, обходить або порушує закон всюди, де тільки можна зробити це безкарно, і зовсім так само по-вчиняє уряд”. Російський деспотизм в якійсь мірі підпирається такими уявленнями, де немає місця для чіткого механізму реалізації особою декларованих для неї морально-етичних цінностей. Дане твердження могло слугувати посланням для представників українських радикальних, революційних політичних течій, здебільшого молодих, про те, що їхній радикалізм не є підтвердженням творення української державності, а швидше може сприяти підсиленню східного деспотизму, оскільки є запереченням європейських цінностей, європейської цивілізації загалом, адже для неї правовий характер дій є справа сутнісна.

Як висновок, хочеться знову наголосити, що від кожного з нас залежить, в якій країні ми житимемо. Кожен з нас повинен поважати та дотримуватись норм права, які існують в нашій державі. Звичайно, що повага до права та законності формується у першу чергу діями владних інститутів. Дотримання ними демократичних та правових процедур робить можливою свободу особи, оскільки, свобода стає реальністю тоді, коли ні держава, ні інша особа не здатна вийти за окреслені для неї межі і розповсюдити свою необмежену владу на особу.

Важливим є розуміння покликання свободи на підкреслення індивідуальності особи, а не асоціальності, як це нерідко намагаються трактувати в наш час.

Крім того важливим є усвідомлення того факту, що демократія не є “правлінням народу” в буквальному розумінні. Одним із основних чинників народовладдя та самоуправління є свобода

вибору народом кваліфікованих керівників та можливість впливати на них та у випадку потреби змінювати їх достойнішими та компетентнішими [2]. Власне українська політико-правова думка обстоювали демократичний інструментарій і механізм реалізації людської свободи – індивідуальної і колективної (нації).

Висновки. Одним із основних покликань демократії є забезпечення механізму втілення свободи особи в такій формі, в якій це є найбільш можливим для свободи інших людей.

Варто відзначити, що весь попередній історичний досвід свідчить, що значні злети людського духу мали місце в умовах, якщо можна вжити такий термін “демократизації суспільств”. Це і афінський поліс, прилисток геніїв античності, і вільні міста Італії – місце творчості Відродження, і стрімке наростання творчого розвитку XVIII–XX ст. Із дотриманням загальних демократичних тенденцій в суспільстві набагато більша кількість людей відчувала потребу у самореалізації та отримувала можливість для цього.

Закономірно постає питання: чи сучасна демократія повністю відповідає власним, сутнісним характеристикам. Вагомість теоретичних напрацювань української політико-правової думки обумовлена її внеском у розвиток доктрини демократичного державотворення, в якому особисті і суспільні інтереси взаємопов’язвані.

Тому сучасне тлумачення демократії розглядає її не як владу на товпу, а як владу індивідів громадян, особистостей, здатних свідомо приймати рішення. Тож кожен з нас повинен усвідомлювати відповідальність, яку він понесе при виборі демократичного розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. **Вдовичин І. Я.** Демократія. Теоретико – методологічні підходи / І. Я. Вдовичин // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2006. – №1 (17). – С. 44–48. – (Серія: філософія, соціологія, політологія).
2. **Вдовичин І. Я.** Свобода особи в українській політико-правовій думці (за матеріалами часопису “Життя і право” (1928–1939 рр.) / І. Я. Вдовичин // Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. Восьмої науково-теорет. конференції (Львів, 24–26 жовтня). – Львів, 2003. – 438 с. – С. 354–359.
3. **Ейхельман О.** Очерки из лекцій по Русскому государственному праву / О. Ейхельман // Университетские известия. – 1890. – №3. – С. 1–62.

4. **Турчин Я. Б.** Суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали / Я. Б. Турчин, С. Шелухіна. – Л., 2005. – 190 с.
5. **Шелухін С.** Монархія чи республіка / С. Шелухін // Український Голос. – 1925. – 2 вересня.
6. **Шумпетер Йозеф А.** Капіталізм, соціалізм і демократія / Шумпетер Йозеф А.; пер. з англ. В. Ружицького та П. Тарашука. – К.: Основи, 1995. – 52 с.

Анотація

Враховуючи події, які мають місце в Україні сьогодні, важливим є дослідження питання демократії та свободи. Кожен з нас повинен знати, що собою являє таке явище як демократія, в чому її суть та значення. Для того щоб краще дослідити це питання, ми звернулись до теоретичних засад побудови демократичного суспільства міжвоєнного періоду.

Annotation

Given the events that take place in Ukraine today, it is important to study the question of democracy and freedom. Everyone should know what constitutes such a thing as democracy, what is its essence and meaning. In order to better explore this question, we turned to the theoretical principles of building a democratic society interwar period.